

1) Çok kapsamlı bir çalışmanın ürünü olan bu kitabı hazırlamaya nasıl karar verdiniz? Nasıl bir ihtiyaç sizi yönlendirdi?

Biz, ilk baskısı 1967'de yapılan "Olaylarla Türk Dış Politikası"nı okuyarak yetişmiş yazarlarız. Ne zaman ki bu kitabı artık iç huzuruyla öğrencilerimize tavsiye edememeye başladık, o zaman yeni bir kitap gerektiği ortaya çıktı. Çok eskimişti, fiili olarak 1973'te kalmıştı, dilini artık öğrenciler hiç anlamıyorlardı, ama en önemlisi o bir Soğuk Savaş kitabıydı ve ona göre yazılmıştı. Öğrenci bu kitabı okumayı reddetmekte haklıydı. Uzun bir tereddütten sonra genç arkadaşlar hazır olduklarını söyleyip cesaret verdiler, gözümüzü kararttık, kadroyu kurduk, iki yılda biteceğini hesaplıyorduk, üç yıl sürdü, çıktı.

Bu işler böyledir azizim: bir kitabın (veya bir insanın, bir kurumun, bir düzenin, vb.) en büyük başarısı, yetiştirdiği insanlar tarafından bir noktadan sonra beğenilmemesinde yatar. Bizim kitap eski kitapla karşılaştırma kabul etmeyecek kadar iyidir, sahte tevazuya hiç gerek yok, ama şurası da doğru ki o kitabın omuzlarına basarak yazıldı.

2) Çalışmayı nasıl organize ettiniz, yazarları nasıl seçtiniz, kitap hangi aşamalardan geçti?

Önce bir yönerge hazırlayıp bir yandan çalışma ilkelerini saptadım, bir yandan da kitabın ilk "İçindekiler"ini yaptım. Sonra, konuya göre yazar seçtik. Böyle bir çalışma, ancak, uluslararası ilişkiler disiplini Türkiye'ye ilk getiren Mülkiye'de yapılabilirdi; elimizde insan malzemesi çok iyiydi, şükür.

Sonunda ortaya çıkan ürün, kitabın ilk planından çok daha olgundu, ama ondan çok az sapma gösteriyordu. Bu arada iki genç arkadaşımızı görevden affetmek zorunda kaldık, üç yeni arkadaşı da dahil ettik. Toplam 14 kişidir. Bu kadar çok insanın, kıskançlığın dorukta estiği akademia'da 3 yıl birlikte çalışıp bir iş çıkarması nadir bir olaydır. Editörün, yazar yaş ortalaması 34 olan bir projede 56 yaşında olması çok yardımcı oldu, sanırım. Her bir yazarın yazdığını en az 3 defa, en çok 7 defa okudum. Her seferinde gık demeden düzelttiler, olgunlaştırdılar. Ben de sürüyle şey öğrendim, hem okurken hem de yazarken. Kendi yazdıklarımı da içlerinden konusu tutanlara okuttum. Eski öğrencim, proje sekreterimiz Dr. Çağrı Erhan en büyük destek oldu.

Nasıl bir ihtiyaç yönlendirdi derken, tabii ki en önce "kolay okunabilecek" bir kitap ihtiyacı. Tuvalette de okunacak bir kitaptan söz etmiyorum ama, "okurla dost" olmalıydı. Yoksa "yazanla basan arasında bir sır" olarak kalabilirdi. Biçime en az öz kadar önem verdik ve de çok iyi ettik. Çok geniş bir görsel malzemeye (fotoğraflar, gazete kupürleri, karikatürler, vb.) kitabı "süsledik". Dilini çok basit tuttuk. Geçen her terimi "kutu"larda açıkladık ve bunu yaparken de bir okurun neler sorabileceğini tahmine çalıştık hep. Vakti olmayanları da düşündük: Hem bütünlüğü sağlamak için, hem de ayrıntıya ihtiyacı olmayanlar için, her kronolojik bölümün başına bir "Dönemin Bilançosu" koyduk. Bu hem bir giriştir, hem bir sonuçtur, hem de bir özettir. Toparlayıcıdır ve dış politikanın bir yandan uluslararası gelişmelerle, bir yandan da iç politikayla ilişkisini kurar. Tabii ki, iç politika deyince ekonomiyi en önde tuttuk. Hikmet Uluğbay'ın yaptığı iktisat tabloları başlı başına birer kitaptır.

İkincisi, dış politikada nesnel kitap ihtiyacı. Aşağı yukarı her yazar Türk gibi yazmıştı; Soğuk Savaş döneminde başka türlü de olamazdı zaten. Biz, bir Türk'ün değil, dışarıdan bakan birinin yazacağı bir kitap düşledik. Hep kendimizi haklı gören, hep

ötekini haksız gören bir kitabın kendimizi boşa avutmaktan, “lâlâ paşa eğlencesi” olmaktan başka işe yaramayacağına inandık. Ana fikir budur.

3) Kitabı olabildiğince nesnel tutmaya gayret gösterdiğiniz ortada. Yine de, “Siyasi analizler, tarih aktarımı ne kadar nesnel kalabilir?” sorusunu sormak istiyorum.

Tabii ki yazar(lar)ın dünyaya bakış açısı meselesi diye bir şey var. Zaten, siyaset biliminde neye baktığın değil, nereden baktığın önemlidir. Örneğin “Yedi Samurâi” filmindeydi sanırım, bir kadına ormanda toplu tecavüz vuku buluyor. Yönetmen olayı hem tecavüzcülerin her biri, hem de kadın açısından anlatıyor. Birbiriyle zerre kadar ilişkisi olmayan sekiz tane öykü çıkıyor.

Dış politikada yapılması gerekenler başlıca şunlar: 1) Karşı tarafın iddialarını yani bakış açısını da sadık biçimde vermek; 2) Hiçbir olayı ve kavramı tabu kabul etmemek; lisan-ı münasiple dahi olsa yazmak; 3) Olayın hem uluslararası hem de iç ortamını sadık biçimde yansıtmak.

Asıl önemli olan kitabı okuyacak uzmanların yargısıdır ama, benim nesnellik açısından içim rahat. Yanlışlar olabilir, ama saptırmaktan veya önyargıdan veya korkmaktan değildir. Yanlış bilgidendir. Yanlışsız kitabı kim yazmış, Kitab-ı Mukaddes mi yazıyoruz! Zaten, okuyanlara özellikle rica etmekteyiz: Saptadığınız yanlışları ve eksikleri aman bize bildirin de öteki baskılarda düzeltelim, diye.

4) Resmî makamlar, yani dış politikaya aktif katkısı olan kurum ve kişilerden yardım ya da engelleme gördünüz mü?

Hiçbir engelleme olmadı. Hatta, kitabın yalnızca ilk “İçindekiler”i sunarak iki devlet kuruluşundan proje yardımı aldık. Tabii ki Soğuk Savaş bitmemiş olsaydı bu pek mümkün olmazdı.

5) Türk Dış Politikasının “mahrem” kalmış kimi gerçeklerini de bu kitapta aktarıyorsunuz. Bunlar neden “bilinen gerçekler” olamadı? Bir-iki örnek vererek anlatır mısınız?

Örnek çok. 1930’da isyancılar İran’a geçip kurtulmasınlar diye Küçük Ağırı dağı alındı, sonra İran’a başka toprak verilip 1932’de resmen ilhak edildi. İkinci örnek Uluğbay’dan: Biz hep Musul tazminatını bir kerede 500.000 sterlin biçiminde aldık, sanırdık. Oysa, 1954 yılına kadar taksit taksit alındığı, sonra Menderes’in Bağdat Paktı uğruna taksitleri durdurduğu, sonunda da Özal’ın Irak’la ticaret yapacağım diye taksitlerden tamamen vazgeçtiği ortaya çıktı. Üçüncüsü, Sadabat Paktı: Bugüne kadar hep “İtalya’ya karşı” diye bilindi, oysa Kürt isyanlarına karşı ortak tedbirdi. Bir tane daha: Lozan 39/4’e göre her Türk vatandaşı istediği dilde radyo ve TV yayını yapabilir ve engellenemez. Sorgulayıcı davranırsanız, siz de neler bulursunuz.

6) Kitabı bitirdikten sonra Türkiye’nin dış politikasını kısaca nasıl tanımlarsınız. Rasyonel, duygusal, Amerikan yanlısı, tam bağımsız?

Bir yandan uluslararası sistemin durumuna, bir yandan da Türkiye’nin iktisadi durumuna bağlı olarak “görelî özerklik” ve “bağımlılık” dönemleri var. Ama hepsinde, Türkiye tipik bir “Orta Büyüklükte Devlet”in (OBD) rasyonel tablosunu çiziyor: Batı’nın “hegemon” devletiyle (bunun da kutusu var, anlatılıyor) yandaş, ama kendisi için yaşamsal saydığı

bölgesel konuları etkileyebiliyor. Kitabın temel tezi de bu OBD, zaten. Ama, bu iktisadi durumla, gittikçe daha az etkileyebilir hale gelecek, o da ayrı mesele.